

Фразеологічні одиниці, які позначають індивідуально-психологічні властивості особистості в сучасній англійській мові

Роботу виконано на кафедрі практики англійської мови ВДУ ім. Лесі Українки

Здійснено спробу виявити й систематизувати англійські фразеологічні одиниці, які позначають індивідуально-психологічні властивості особистості.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, семантична група, особистість, характер, емоція, почуття, психічний стан, сприйняття.

Koliada E. K., Lisinska T. Yu. Phraseological Units Denoting Individual-Psychological Features of Personality in Modern English. In this article the attempt to reveal and classify English phraseological units denoting individual-psychological features of personality has been made.

Key words: phraseological unit, semantic group, personality, character, emotion, feeling, psychological state, perception.

Сучасний етап розвитку мовознавства характеризується спрямованістю лінгвістичних досліджень на поглиблене вивчення особливостей та функціонування фразеологізмів [7; 12]. Подібно до слів фразеологізми виконують номінативну функцію – позначають предмети, ознаки, дії оточуючої дійсності [4, 173].

Об'єктом нашого дослідження обрано фразеологічні одиниці (далі – ФО) з компонентом **eye** (або **eyes**). Око – орган зору. У людини зір є найрозвиненішим засобом пізнання світу. За його допомогою вона отримує понад 90 % інформації про властивості навколишнього середовища [10, 144]. Крім того, очі – “дзеркало душі”, “вікна душі” [11, 105]. Вони часто здатні сказати більше, ніж слова.

Ця стаття має на меті спробувати виявити й систематизувати корпус англійських ФО, які позначають індивідуально-психологічні властивості людини. Оскільки ми трактуємо фразеологію в широкому розумінні цього слова [6, 148], то відносимо до фразеологізмів прислів'я, приказки й відтворювані в готовому вигляді одиниці (приповідки, афоризми, порівняння), що відповідають багатьом критеріям фразеологізмів – відтворюються в готовому вигляді, мають постійну граматичну структуру та компонентний склад, є образними.

Серед ФО з компонентом **eye** (або **eyes**) ми виокремили декілька семантичних груп. Розглянемо їх детальніше.

1. Семантична група “Характер”

Користолюбність: **to marry smb. with an eye to her fortune** – “одружитися з розрахунку” [1, 389]; **to please one's eye and plague one's heart** – “вийти заміж із розрахунку, всупереч почуттям” [2, 767]. Користолюбність – негативна риса характеру людини, яка виявляється в нестримному прагненні до одержання вигоди у будь-яких видах діяльності [10, 179–180].

Обережність: **to mind one's eye** – *розм.* “бути обережним, стерегтися, пильнувати, дивитися в обидва” [2, 674]. Обережність – риса характеру людини, яка проявляється в попередньому оцінюванні наслідків можливих дій і прийнятті виважених рішень. Обережна людина контролює свої дії і вчинки, намагається утримуватися від проявів непотрібної активності [10, 228].

Обман: **to draw (або pull) the wool over one's eyes** [2, 288] / **to blear (або dust) one's eyes (або the eyes of one)** [2, 143] / **to cast (або throw) a mist before one's eyes** [2, 198] – “обманювати, дурити, замилювати очі комусь, туману напускати на когось”; **to do (one) in the eye** – *груб.* “нахабно, безсоромно дурити, обманювати (когось)” [2, 279]. Обман – свідоме намагання людини створити у партнера хибне, неправдиве, удаване уявлення про предмет обговорення. У взаємодії обман проявляється як намагання приховати правду, переслідуючи корисні наміри [9, 228].

Ощадливість: *to keep a frugal eye on something* – “бути ошадливим, ошадливо витрачати щось (особл. гроші)” [2, 566]. Ошадливість – риса характеру, яка визначає ставлення людини до речей [3, 171]. Ошадлива людина бережливо витрачає що-небудь, додержується економії [8, 175].

Спостережливість: *to have an eye in one's head* – “бути пильним (спостережливим)” [1, 389]; *to keep both eyes (wide) open (або clean, peeled, skinned)* – “бути обачним, спостережливим; дивитися пильно, пильнувати; дивитися в обидва; бути напоготові; швидко реагувати на щось” [2, 473]; **quick eye** – “гостре око, спостережливість” [2, 804]; **quick of eye** – “спостережливий” [2, 804]. Спостережливість – риса особистості, яка полягає в здатності бачити в предметах і явищах малопомітні, але суттєві для їх розуміння ознаки, властивості і зв'язки. Основою для її формування є наявність у людини допитливості і потягу до знань [10, 336].

Упередження: *a jaundiced eye* – “упередженість” [2, 559]. Упередження – установка особистості, яка негативно впливає на адекватне сприймання іншої людини, її дій, одержаної інформації тощо. Упередження має характер стереотипу, його важко змінити навіть під впливом переконливих доказів [10, 371]. Нерідко упередження використовується індивідом для виправдання своїх дій стосовно іншого індивіда. Упереджена людина може свідомо засуджувати іншу чи негативно до неї ставитися [9, 226–227].

Честолюбність: *to play with an eye to the gallery* – “домагатися популярності дешевими засобами; розводити демагогію” [2, 766]; *to wipe one's eye (або the eye of one)* – сл. “випередити, перевершити когось, утерти носа комусь”. Честолюбність – риса характеру, яка проявляється в прагненні людини бути першою, завоювати славу, одержувати схвалення і нагороди, мати високий соціальний статус, зайняти престижне становище в суспільстві тощо [10, 389].

2. Семантична група “Вольові якості”

Принциповість: *to point out the mote in one's eye (або in the eye of one)* – “вказати на чийсь дрібний недолік” [2, 768]. Принциповість – вольова якість людини, яка полягає в умінні керуватися в діях і вчинках стійкими моральними принципами та переконаннями, що регулюють взаємовідносини між людьми. Принциповість виявляється у стійкій дисциплінованості поведінки, у правдивості, об'єктивному ставленні до вчинків товаришів. Протилежні до цих якості має людина безпринципна [10, 265; 3, 159]. Наприклад: *to turn a blind eye to something / to close (або shut) one's eyes to something* [2, 220] – “закривати очі на щось, дивитися крізь пальці, потурати”; *the cat shuts its eyes when stealing (або while it steals) cream* – “людині властиво змикати очі на свої грішки” [2, 206].

Самоконтроль: *to take the beam out of one's own eye* – “усунути свій власний недолік” [2, 923]. Самоконтроль – важливий компонент свідомої вольової саморегуляції людської поведінки, що виявляється в усвідомленні та оцінюванні особистістю своїх психічних станів і дій, в узгодженні їх відповідно до пред'явлених вимог та суспільно встановлених правил та норм поведінки людей [10, 312].

Цілеспрямованість: *a single eye* – “цілеспрямованість” [2, 864]. Цілеспрямованість – вольова якість, що виявляється в здатності людини керуватися у своїх діях і вчинках поставленими цілями, зумовленими твердими переконаннями [10, 387]. Цілеспрямована особистість завжди спирається на загальну, часто віддалену мету і підпорядковує їй свою конкретну мету [3, 159].

3. Семантична група “Емоції, почуття та психічні стани”

Байдужість: *with a lost eye* – “(з) байдужим поглядом” [2, 1015]. Байдужість – психічний стан людини, який характеризується повною відсутністю будь-яких емоційних переживань. Байдужа людина втрачає інтерес до власного життя і навколишнього світу [10, 39].

Ворожість: *to cast (або put) an evil eye on one* – “недоброзичливо, неприхильно, вороже дивитися (на когось, щось)” [2, 198]. Почуття ворожості – це неприязне ставлення до того, з ким людина перебуває в конфлікті. Воно виникає з негативного досвіду спілкування й взаємодії з якоюсь людиною в ситуації конфлікту [3, 145].

Гнів: *one's eyes flash (або shoot) fire* – “його (її і т. д.) очі блищать, кидають вогнем-блискавицею” [2, 313], тобто хтось дивиться гнівно, люто, сердито і т. ін.; *to throw one's eyes up* – “звести очі до неба (звич. як вияв обурення проти порушення благопристойності)” [2, 948] / *an angry man opens his mouth and shuts his eyes* – “розлючена людина втрачає розум і дає волю язика” [5, 73]. Гнів – психічний стан людини, спричинений сильними негативними емоційними переживаннями.

Зовнішньо він виявляється у криках, погрозових рухах, міміці, жестах, іноді – у бійках [10, 86]. Сильний гнів визначають як лють, під час якої виникає нічим не стримувана агресивна поведінка. Поняття “гнів” синонімічне до понять “обурення”, “злість” [3, 139].

Заздрість: one’s eyes are bigger than one’s belly / one’s eye is bigger than one’s belly / the eye is bigger than the belly – “завидючі очі” [2, 312]. Заздрість – негативний психічний стан, викликаний благополуччям чи успіхами іншої людини. Заздрість суб’єктивно проявляється в почутті досади, що викликає руйнівні для людини почуття, вчинки і дії. У стані заздрості людина сприймає чийсь успіх як образливу несправедливість щодо себе, як загрозу власному Я [10, 130].

Закоханість: to make (або cast) sheep’s eyes at one – дивитися на когось закоханими очима; **to change (або mingle) eyes** – *заст.* “кидати один на одного закохані погляди” [2, 208] / **beauty is in the eye of the beholder** – “люди здаються красивішими тому, хто їх любить; хто кому милий, і невмитий білий; як люба дружина, то люба й у ряднині” [5, 155]. Закоханість – це відносно стійке емоційне ставлення, яке відображає жагучий потяг до кого-небудь. У період закоханості її об’єкт здається прекрасним і недосяжним. Людина малює у своїй уяві барвистий і прекрасний образ, що може загалом не відповідати дійсності [3, 144–145].

Здивування: to open one’s eyes – “широко відкрити очі (*від здивування*)” [2, 734]; **one’s eyes grew round** – “очі стали круглими (*від здивування*)” [2, 313]; **with round eyes** – “здивовано” [2, 1022]. Здивування – короточасна емоційна реакція людини на нові раптові обставини, які не мають чітко вираженого позитивного чи негативного забарвлення. Мімічним вираженням здивування є широко розплющені очі, підняті брови і ледь відкритий рот, який набуває овальної форми [10, 141].

Спокій: without batting an eye / not to bat an eye – “зовсім спокійно, і оком не повівши” [2, 1020]. Спокій – стан психічної рівноваги, що характеризується зниженням інтелектуальної, емоційної і вольової активності людини. Виникає як наслідок ситуативного задоволення бажань і прагнень [10, 336].

4. Семантична група “Функціональний стан”

Сон: sleep sealed his eyes – “сон стулив його очі”; **to sleep with one eye (або one’s eyes) open** – “чутливо спати, спить, як полоханий заєць”. Сон – функціональний стан організму, в якому спостерігається відсутність рухів і ослабленість м’язів, відсутність сенсорного відображення, що є результатом гальмування центральної нервової системи [10, 332].

5. Семантична група “Сприйняття”

Сприйняття простору: a straight eye – “вірне око, добрий окомір” [2, 896]. Сприйняття простору – відображення віддалі, величини і форми предметів, їх взаємного розміщення і напрямку, в якому вони перебувають, що поєднує відображення положення власного тіла (як системи координат), врахування його перемішень у просторі і орієнтацію очей [10, 337].

Сприйняття часу: in a pig’s eye / in a twink of an eye / in a twinkling of an eye – *заст.* “миттю, швидко, негайно, не встигнеш і рота розкрити” [2, 522]. Сприйняття – відображення у свідомості людини швидкості, тривалості і послідовності перебігу подій [10, 339].

6. Семантична група “Мислення та інтелект”

Глибина мислення виявляється в умінні проникати в сутність складних питань, розкривати причини явищ, приховані за нашаруванням неістотних проявів, бачити проблему там, де її не помічають інші, передбачати можливі наслідки подій і процесів [3, 109]. Протилежні до цих якості має людина розумово обмежена. Наприклад: **the way of a fool is right in his own eyes** – “дурень завжди правий у власних очах” [5, 115]

Швидкість мислення: to see (something) with half an eye – “легко розуміти, бачити щось, бачити щось із першого погляду” [2, 844]. Швидкість мислення – це здатність оперативно розібратися в складній ситуації, швидко обдумати правильне рішення і прийняти його [3, 110].

7. Семантична група “Досвід”

Досвід: the eye of a master does more work than both his hands – “око майстра робить більше праці, ніж обидві його руки” [5, 98] / **a good surgeon must have an eagle’s eye, a lion’s heart and a lady’s hand** – “добрий хірург повинен мати орлине око, левине серце і жіночу руку” [5, 138]. Досвід – це знання та навички, які людина набуває в процесі соціалізації. Сюди належать уміння, звички, цінності, соціальні установки тощо. Процес набування досвіду невід’ємний від засвоєння людиною

соціальних ролей. Така роль означає соціальну функцію конкретної особистості, певну модель її поведінки [3, 166].

Отже, виділені нами ФО із компонентом **eye** (або **eyes**), що позначають індивідуально-психологічні властивості людини, входять до складу семи семантичних груп. Проведене дослідження не вичерпує порушеної проблематики й намічає ряд перспектив щодо подальших розвідок, котрі вбачаються в залученні ширшої бази джерельних матеріалів, що допоможе точніше систематизувати й описати структурно-семантичні особливості цих ФО.

Література

1. Англо-український словник: У 2-х т.– Близько 120 000 слів / Склав М. І. Балла. – К.: Освіта, 1996.– Т. 1.– 752 с.
2. Англо-український фразеологічний словник / Уклад. К. Т. Баранцев.– 2-ге вид., випр.– К.: Т-во “Знання”, КОО, 2005.– 1056 с.
3. Варій М. Й. Психологія: Навч. посіб. / Для студ. вищ. навч. закладів.– К.: Центр учбової л-ри, 2007.– 288 с.
4. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство: Навч. посіб.– К.: Центр навч. л-ри, 2006.– 288 с.
5. Дубенко О. Ю. Англо-американські прислів'я та приказки: Посіб. для студ. та викладачів вищ. навч. закладів.– Вінниця: Нова кн., 2004.– 416 с.
6. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: Підруч. для студ. філол. спец. вищ. закладів освіти.– К.: Вид. центр “Академія”, 1999.– 288 с.
7. Культурные слои во фразеологизмах и дискурсивных практиках / Отв. ред. В. Н. Телия.– М.: Языки славянской культуры, 2004.– 344 с.
8. Новий тлумачний словник української мови: У 4-х т.– 42 000 слів / Уклад. В. Яременко, О. Сліпушко.– К.: Вид-во “Аконіт”, 1999.– Т. 3.– 927 с.
9. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія: Навч. посіб. / Для студ. вищ. навч. закладів.– К.: Академвидав, 2005.– 448 с.
10. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О. М. Степанов.– К.: Академвидав, 2006.– 424 с.
11. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування: Навч. посіб.– К.: Знання, 2006.– 291 с.
12. Селіванова О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти): Моногр.– К.; Черкаси: Брама, 2004.– 276 с.

Адреса для листування:
43000 Луцьк, просп. Волі, 13.
Тел. 79-98-66.

Статтю подано до редколегії
23.03.2007 р.